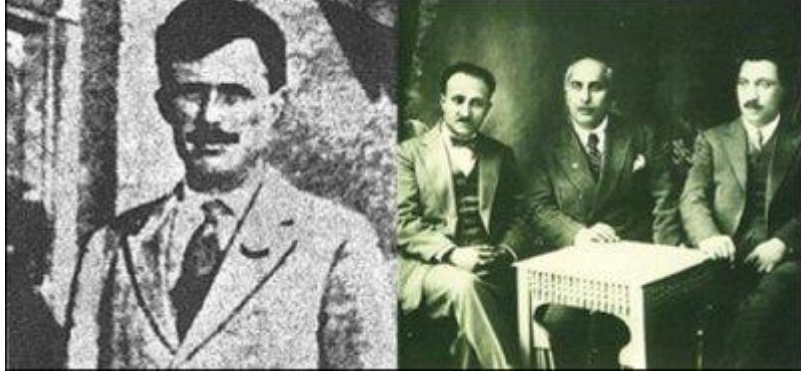

'Kürdistan'da Özel Görev'

<https://guncelgercek.wordpress.com/2010/03/07/kurdistanda-ozel-gorev/> (27.08.2015)

Rate This

İngiliz istihbarat Subayı Binbaşı Nobel, Şeyh Mahmut Berzenci başarısızlığı sonrasında bu kez Kürtlerle ilgili olarak Şansını Kuzey'de denedi. Buradaki görevi de 'Kürdistan'da Özel Görev' olarak tanımladı

Noel, Irak Kürdistanı'nda Şeyh Mahmut Berzenci ile uygulamaya koymak istediği proje başarısız olunca ve Berzenci isyan edince İngilizler tarafından bölgeden uzaklaştırıldı. Güney Kürdistan'da İngiliz politikalarında etkili olan Yüksek Komiser Wilson ve daha sonra onun yerine gelen Yüksek Komiser Percy Cox, bağımsız bir Kürt devleti fikrine sıcak bakmıyorlardı; aksine onların düşüncesi ve 'İngilizlerin yararı'na gördükleri proje, Mezopotamya'da Arap ulusçuluğuna dayalı bir devlet projesiydi. 1919-1921 yılları arasında bu fikri hararetle bir şekilde savundular ve bu arada Kürtlerle 'baş etmek' için de; Kürt bölgelerinin kurulması düşünülen Arap devletine doğrudan bağlı olmasından ziyade İngiliz Yüksek Komiseri'ne bağlı kalması düşüncesini ortaya attılar. Bu fikir söz konusu yıllarda İngiliz devlet politikası olarak tam anlamıyla kabul görmüş olmasa da, bölgedeki uygulamalar tamamen bu yöneydi. Bunun en güçlü işaretleriyse, Şeyh Mahmut Berzenci İsyanı'nın kanlı bir şekilde bastırılması, bu isyanın doğuracağı sonuçların (özellikle de Kürt devleti ve ulusçuluğunun elde edebileceği olası sonuçların) İngilizleri telaşlandırması ve aynı zamanda yürüttüğü politika nedeniyle Noel'in görevden alınmasıydı. Berzenci deneyimine ve Noel'in görevden alınmasına rağmen İngilizlerin 1921'e kadar Kürt devleti fikrini bir 'seçenek' olarak elde tuttukları görülüyor. Noel'in Güney Kürdistan'daki faaliyetlerinin ardından Kuzey Kürdistan'a gönderilmesi, Nisan 1920'deki İngiliz Dışişleri Bakanlığı yetkililerinin yaptığı toplantı, San Remo Konferansı (19.04.1920) ve nihayetinde İngiliz politikalarının bir nebze olsun renginin belirginleştiği Kahire Konferansı (12-25.03.1921) Kürt devleti seçeneğinin hala masada olduğunu gösteriyordu. Ancak Kahire Konferansı'nda Irak devletinin kurulmasının kararlaştırılması, birkaç ay sonra da bu devletin ilan edilmesi ve Irak devletine bağlı kalması yönünde görüş birliğine varılan Musul'un durumuna göre Kürtlerin durumunun ele alınması, Kürt devleti seçeneğinin sadece bir politik koz olarak masada tutulduğunun işaretiydi. Nitekim bu kozun Türk ve Arap ulusçuluğuna karşı uzun bir süre kullanıldığı görülüyor. 24 Temmuz 1923'te imzalanan Lozan Anlaşması ve Haziran 1926'dan sonra Musul'un İngilizler lehine Irak devleti sınırları dahilinde kalması yönünde varılan anlaşmayla birlikte Kürdistan fikri tamamen ortadan kalktı.

Noel'in 'ikinci Kürdistan' denemesi

1919 Mayıs ayı sonralarında, Şeyh Mahmut Berzenci İsyanı'nın bastırılması ardından Noel'e yeni bir görev verildi. Noel'in yeni görev alanı Kuzey Kürdistan olarak belirlendi. Noel, burada da Kürt aşiretleriyle ilişkilenecek, Kürtlerin nabzını tutacak ve İngiliz politikalarının uygulanabilirliğini test edecekti. Bütün bu faaliyetleriyle ilgili olarak da düzenli bir şekilde İngilizlere raporlar verecekti.

Noel, bu amaçla 1919 yılının Haziran ayında İstanbul'da işgalci güç konumundaki İngiliz yetkililerle bir araya gelerek, Kürt bölgesine yönelik bir gezi planını çıkardı. Buna göre Noel, Antep, Maraş, Malatya, Elazığ, Diyarbakır, Urfa gibi birçok yere gitmeyi tasarladı.

Noel'in öncelikli hedefi, İngilizlerin bir Kürt devleti kuracağı fikrinden hareketle Kürtlerin bu politikaya desteğinin oluşmasını sağlamaktı. Bir devlet olmasa bile bir Kürt muhtariyetinin olmasının, hem Türk devletine hem de Irak'ta kurulması düşünülen devlette gelişebilecek olası 'Iraklı İngiliz karşıtı hareketlere' karşı bir tampon işlevi görebileceğini düşünüyordu. Esasında İngilizlerin Kürt devleti veya Kürt muhtariyetini bir seçenek olarak elde tutmalarının amacı da bu şekildeydi. Ancak bunun olanaklı olup olmadığı ya da gerçekten bölgesel konjonktür bakımından İngiliz çıkarlarına hizmet edip etmeyeceği bir soru işaretiydi. İşte Noel'in birçok İngiliz yetkililiyle fikir ayrılığına düştüğü nokta da burası oluyordu. Noel, Şeyh Mahmut deneyimine rağmen, hala bir Kürt devletinin kurulabileceğini olanaklı görüyordu ve bunun İngiliz çıkarları için çok daha faydalı olacağını savunuyordu.

Noel, bu düşünceden hareketle ve tabii ki İngilizlerin bilgisi dahilinde plandığı geziye ‘etkili Kürt şahsiyetlerini’ de katmak istiyordu. Bu amaçla Noel, İstanbul’da Kürt çevreleriyle çeşitli görüşmeler yaparak amacını anlattı. Sonuç itibarıyla Kürt Teali Cemiyeti lideri Seyit Abdülkadir ve Bedirhanlıları ikna etti. Noel’in 1919 Haziran sonlarında başlayan gezisine Bedirhan Ailesi’nden Celadet ve Kamuran Ali Bedirhan, Seyit Abdülkadir’in damadı Seyit Muin ile Dersimli Seyit İbrahim katıldı. Daha sonra Diyarbakırlı Cemil Paşa’nın oğlu Ekrem Bey de bu ekibe yer aldı.

Noel bu gezi boyunca birçok yere gitti ve çok sayıda Kürt aşiretiyle görüşmeler yaptı. Yaptığı geziyle ilgili gözlemlerini ve Kürtlerin durumuyla ilgili ayrıntılı raporlar hazırladı. Bu gözlemleri ve raporları daha sonra ‘Kürdistan 1919 – Kürdistan’da Özel Görevde Bulunan Binbaşı Noel’in Günlüğü’ adıyla kitaplaştırıldı.

Gezi gözlemleri ve raporlardan anlaşıldığı üzere Noel iki tespitten hareket ediyordu: 1 – Kürt bölgesinde II. Abdülhamit’le başlayan ve Mustafa Kemal’le devam eden ‘İslam Birliği’ projesi yürürlükte. Bu projenin temel argümanı ise, İngilizlerin Kürt bölgesini işgal etmek istedikleri ve bir Ermeni devleti kurarak Kürtleri boyunduruk altına sokacakları şeklindedir. Bu proje Müslüman olan Kürtlerin ve Türklerin aleyhindedir ve ortak bir tutum gereklidir. 2 – Bu projeyi boşa çıkarmanın temel yolu (Noel’in İngilizlere önerdiği ve bölge gezisi boyunca öne çıkardığı husus), Kürt ulusçuluğunu desteklemek ve Türklerden uzaklaştırmaktır.

Haziran’dan başlayarak Eylül sonuna kadar bölgede faaliyet yürüten Noel’in bu iki hususu özellikle göz önünde bulundurduğu görülüyor. Raporlarının ve gözlemlerinin tamamında şu üç vurgunun ön plana çıkmasının da bu durumdan kaynaklandığı anlaşılıyor:

1 – Noel, kitaplaştırılan notlarının hemen hemen hepsinde Kürtlerin Türklerden çok farklı olduklarını, Türklerden baskı gördüğünü ve kesinlikle Türklerden ayrılmak istediklerini özellikle belirtiyor. Bu düşünce üzerinden Kürtlerin Türklerle ortak hareket etmek istedikleri yönündeki propagandayı ve düşünceyi boşa çıkarmayı amaçladığı söylenebilir. Aynı zamanda Kürt ulusalcı düşüncesini ön plana çıkarmak istediği buradan da anlaşılıyor. Noel bu şekilde, Mustafa Kemal’in söz konusu dönemde Kürtlerle kurduğu ve Kurtuluş Savaşı’nı ortak vermelerinde etkili olan ‘İslam Kardeşliği’ ortaklığını bozmayı amaçlıyordu. Bu düşüncesi, gezisinde kendisine eşlik eden Kürt ulusalcılarınca da paylaşıyordu.

2 – Raporlarında ve gözlemlerinde ön plana çıkan bir diğer husus, Kürtlerin Ermenilerle olan ilişkisi. Kısa bir süre öncesinde yaşanan ve etkileri canlı olan Ermeni Katliamı ve katliamdan önce bir devlet politikası çerçevesinde özellikle Hamidiye Alayları üzerinden cereyan eden Kürt – Ermeni çatışmaları, iki halkın ilişkilerini oldukça gerilimli bir noktada tutmaktaydı. Kürtlerin İngilizlerin bir Ermeni devleti kurmak istedikleri yönündeki düşünceyi ciddiye aldıkları ve buna karşı Türklerle ortak hareket etmeyi tercih ettikleri görülüyordu. Kürtlerin Müslüman olması ve özellikle 1877-78’deki Osmanlı – Rus Savaşı (diğer adıyla 93 Harbi) ile başlayan ve Ermeni Katliamı sırasında doruğa çıkan karşılıklı çatışmalar, bu durumda etkili olmuştu. Buna karşılık Noel Kürtlerin Ermenilerden korkmalarına gerek olmadığı yönünde argümanlar üretti. Noel’in katliamdan Türkleri sorumlu tutması ve bilinenin aksine Kürtlerin katliam sırasında çok sayıda Ermeni’yi koruduğu yönünde sürekli vurgular yapması bunun göstergesidir. Noel’in bu tezleriyle de, Türklerin ‘Ermeni tehlikesi’ üzerinden korkutarak yanlarına çektiği Kürtleri kazanmaya çalıştığı söylenebilir. Bu arada Ermenilerle ilgili vurgunun bir diğer önemli nedenine de yer gelmişken değinmekte fayda var. İngilizlerin 1919’da bölgeye yönelik üç temel tasarısının olduğuna geçen haftaki yazımızda dikkat çekmiştik. Bunlar, bir tampon Kürt devleti, bir Ermeni devleti ve Mezopotamya’da Arap ulusalcılığına dayalı bir devlet... İngilizler, özellikle ilk ikisinin mümkün olabileceğine inanıyorlardı. Çünkü İngilizler, Kürtlerin İngiliz himayesine razı olduklarına ve böylece Türklerin bölgeden uzaklaştırılmasıyla da Ermeni devletinin kurulabileceğine inanıyorlardı. Ancak daha sonraki gelişmeler bu kanının temelsiz olduğunu ortaya koyacaktı. İşte Noel’in öne çıkardığı vurguların bir diğer önemli nedeni de İngilizlerin bu kanısına zemin hazırlamak olduğu söylenebilir.

3 – Noel’in Türklerle karşı Kürtleri kazanmaya yönelik öne çıkardığı bu iki argümanı, aynı zamanda İngilizleri Kürt politikası konusunda ikna etmek için kullandığı da söylenebilir. Çünkü Noel, İngilizlerin bir Kürt devleti veya Kürt muhtariyeti konusunda hala netleşmediğini ve aksine çok sayıda İngiliz yetkilisinin Mezopotamya’da kurulacak bir devlet fikri etrafında toplandığını görüyordu. Öte yandan Şeyh Mamut deneyimi ile savunduğu düşüncelere karşı gelişen ‘güvensizlik’ halini aşmak istiyordu. Bu nedenle Kürtlerin Türklerden ayrılmak istediği ve Ermenilere karşı iyi davrandıkları yönündeki argümanları güçlü tutmaya çalıştığı kaydedilebilir.

Noel’in Kuzey Kürdistan’a yönelik gezisinin arka planı bu çerçevede ele alınabilir. Bu nedenle de Noel’in bu gezisi ‘Kürdistan’da özel bir görev’ olarak değerlendirilmisti. Noel’in Haziran 1919’da başlayan Kuzey Kürdistan gezisi, Eylül 1919’da sona ermişti.

Ali Galip Olayı ve Noel’in gezisinin ‘zorunlu’ bitişi

Noel’in Kuzey Kürdistan gezisinin zorunlu olarak bittiği söylenebilir. Noel ve beraberindeki Kürt heyeti son durak olarak Eylül 1919’da Malatya’ya varmışlardı. Bu esnada Mustafa Kemal de Kürdistan’da çeşitli temaslarda bulunuyordu ve Kürtlerle Kurtuluş Savaşı vermenin koşullarını arıyordu. Bu amaçla yaptığı Erzurum Kongresi’yle Kürtlerle işbirliği konusunda önemli bir mesafe almıştı. Daha sonra Sivas’ta da kongre yapmaya karar vermişti. Mustafa Kemal, Sivas’a gittiği sırada, İngilizlerin Kürt ulusalcılarını da yanlarına alarak silahlı Kürt güçleri aracılığıyla varlığına son vermek istediği yönünde çeşitli istihbaratlar almıştı. Bu istihbaratların çoğu ise Diyarbakır’daki 13. Kolordü’den Mustafa Kemal’e gitmişti. Noel ve beraberindeki heyetin Malatya’daki varlığı da bu şekilde değerlendirildi. Mustafa Kemal, Anadolu’da yürüttüğü faaliyetlerden rahatsız olan ve İngilizlerin denetiminde bulunan İstanbul Hükümeti’nin (Padişah Vahdettin’in) ve Bedirhan Ailesi’nden olan Malatya Mutasarrıfı Halil Bey’in de bu tertibin içinde bulunduğunu düşünüyordu. Tertibin başı olarak da Elazığ Valisi Ali Galip Bey biliniyordu. Bu nedenle de bu olay Ali Galip Olayı olarak tarihe geçti. Mustafa Kemal, kendisine yönelik bir komplotu olarak değerlendirdiği Noel ve beraberindekilerinin Malatya’daki varlığına karşı

tedbirler geliştirdi. Bu amaçla heyetteki Kürtlerin tutuklanması, Noel'in de bölgeden uzaklaştırılması talimatı verdi. Elazığ ve civar kentlerden Malatya'ya gönderilen askeri güçler harekete geçince 12 Eylül 1919'da Noel ve beraberindekiler Malatya'dan Kahta yönünü doğru geçmek zorunda kalmışlardı. Daha sonra Noel ve beraberindekiler, Halep'e geçtiler ve Kuzey Kürdistan'da başlayan gezi de böylece sona ermiş oldu.

Burada bir noktaya dikkat çekmekte fayda var. Noel, gezi notlarında Ali Galip'in İstanbul Hükümeti'nin talimatıyla Mustafa Kemal'e karşı bir komplo tertipleme ve bunun için Kürtleri kullanmak istediğini yazıyor. Ancak Noel, Kürtlerin bu işin içinde yer almak istemediklerini, bunun için de Ali Galip'in Kürtleri ikna etmesi için kendisinden yardım istediğini, ancak Ali Galip'in isteğini geri çevirdiğini de belirtiyor.

Nihayetinde bu olayın ve komplo iddiasının gerçeklik boyutunun hala tartışmalı olduğunu belirtmekte fayda var. Ancak bununla birlikte Mustafa Kemal'in bu olayı mücadelesi açısından son derece ustalıkla kullandığını da kaydetmek gerekiyor. Mustafa Kemal, bu olaydan sonra; İstanbul Hükümeti'nin İngilizler işbirliği halinde olduğunu açıkça duyurdu ve bundan böyle Anadolu'daki hareketin meşru mücadele gücü olduğunu yaydı. Noel'in etkinliklerini, Kürtlerle işbirliği yapmak için öteden beri yürüttüğü İngiliz karşıtı 'İslam Kardeşliği' propagandasına somut bir kanıt olarak ileri sürdü ve birçok Kürt aşiretinin desteğini aldı. Aynı zamanda 'bağımsız Kürt devleti' fikrini savunan Kürt ulusalcılarını da İngiliz işbirlikçisi ilan etti ve Kürt Teali Cemiyeti'nin birçok şubesini kapattırdı. Böylece Kürtlerin 'bağımsızlık' düşüncesinin önüne geçmeye çalıştı. Ayrıca Noel olayını İngilizlere karşı daha açıktan mücadele vermek için somut bir gerekçe olarak sürekli kullandı.

Anlaşıldığı kadarıyla Noel ve İngilizlerin bölge planlarının büyük oranda başarısızlığa uğramasındaki en önemli etken, Mustafa Kemal'in politikası ve Kürtlerle sağlanan işbirliği düzeyi olmuştu. Böylece, İngilizlerin çıkarına bir Kürt devletinin kurulması çabasında ilkin Şeyh Mahmut Berzenci denemesiyle başarısız olan Noel, Kuzey Kürdistan gezisi sonrasında da ikinci kez başarısız olmuştu. Noel'in başarısızlığında etkili olan bir diğer faktöre ise, İngilizlerin Şeyh Mahmut Berzenci deneyiminden sonra Kürt devleti fikrinde ısrar eden Noel'e yeterli desteği vermemesiydi.

Nihayetinde Noel de bir İngiliz idi

Noel, Kuzey Kürdistan'daki faaliyetlerinin ardından İngiliz istihbarat subayı olarak bölgede kalmaya devam etti. İngiliz yetkililerine sunduğu bir çok raporda ve katıldığı birçok toplantıda bir Kürt devletinin kurulması yönündeki görüşlerini tekrarladı. Ancak işin esası kendisinin de Kuzey ve Güney Kürdistan'daki faaliyetlerinden sonra bir Kürt devletinin kurulmasının imkansızlığına ikna olduğu, bu olmuyorsa en azından bir Kürt muhtariyetinin kurulmasının gerekliliğine inanmaya devam ettiği kaydedilebilir. Noel'in bir Kürt yönetimindeki ısrarının nedeni, Kürtleri de 'devlet kurmaya hakları olan bir ulus' olarak gören bakış açısından kaynaklanıyor olabilir. Bu değerlendirme, elbette ki, Noel'in belgelere yansıyan görüşlerinden hareketle ancak bir yorum olarak dile getirilebilir. Ancak kesin olan şu ki, Noel, bölgede önemli bir nüfusa sahip olan Kürtlerin bir devlete ya da muhtariyete sahip olmasının İngiliz çıkarları açısından faydalı olduğuna inanıyordu. En azından Türk ve Arap ulusçuluğunun dengelenmesi açısından bu faydalı olabilirdi.

Aynı zamanda sahip olunan zihniyet kalıpları açısından da Noel'in duruşunun sorgulanması, önemli sonuçlar verecektir. İngilizlerin Kürt devletinin kurulmasını 'imkansız' bulmalarının en önemli nedenlerinden bir tanesi, Kürtleri 'kendilerini yönetebilme kabiliyeti'nden yoksun bulmalarıydı. Nihayetinde İngilizler 1930'da bağımsızlık ya da muhtariyet hakları için Milletler Cemiyeti'ne başvuran Kürtlerin taleplerini reddederken ileri sürdükleri gerekçelerden birisini bu durum oluşturmuştu.

Bu değerlendirmelerin birçok İngiliz yetkilisi ve sömürge subayı tarafından 1919'dan beri savunulduğu biliniyor. Noel ise burada biraz farklı düşünüyordu. Noel'e göre, Kürtler bir ulus olarak devlet kurabilirlerdi ve bu İngilizler için Arapların veya Türklerin işbirliğinden çok daha fazla fayda sağlayabilirdi. Ancak Noel'in İngiliz sömürgeci ve Oryantalist zihni yapısına sahip olduğunu da belirtmekte fayda var. Nihayetinde Noel, Kürtlerin devlet kurabilmelerinin kendi bağımsız yetilerinden ziyade 'İngiliz yol göstericiliği ve desteğiyle' mümkün olabileceğine inanıyordu.

Kim bilir, Noel, bugün Irak'ta geniş muhtariyete sahip Kürt yönetiminin kurulduğunu görebilseydi eğer, 1919'da savunduğu projenin, gecikmeli de olsa, hayata geçmesinden keyif de alabilirdi. Bugünkü Kürt yönetiminin 1919'dan kalma bir proje olduğunu savunmuyoruz. Ancak Irak'ın hala tartışmalı bir statüde olduğunu, Kürtlerin de burada hala 'hesaba katılması ve baş edilmesi gereken bir unsur' olarak ele alındığını görüyoruz ve dolayısıyla böyle bir ortamda kurulan Kürt muhtariyetinin konumu, Noel'den günümüze dek süren politik bir sürekliliğe işaret ettiği de gerçektir...

Hazırlayan: **Nuri FIRAT**

Yararlanılan Kaynaklar:

E. W. Charles Noel, Kürdistan 1919, Avesta Yayınları
Robert Olson, Kürt Milliyetçiliğinin Kaynakları ve Şeyh Said isyanı, Özge Yayınları
İhsan Şerif Kaymaz, Musul Sorunu, Otopsi Yayınları
Hasan Uflak, Kürdistan'da Aşiretçilik ve Milliyetçilik, Aram Yayınları
Hasan Yıldız, Fransız Belgeleriyle Sevr-Lozan-Musul Üçgeninde Kürdistan, Doz Yayınları
Emir Hesepûr, Dil İhtilafının Uluslar arasılaşması: Kürtçe Örneği, Vesta Dergisi, Sayı: 5

